

РОЗВИТОК ПЕДАГОГІЧНОЇ ТЕОРІЇ І ПРАКТИКИ ЗА КОРДОНОМ

УДК [378.011.33:34](73)

С. П. Архипова, Ю. О. Роскопіна

СУЧАСНІ ПІДХОДИ ДО ОРГАНІЗАЦІЇ НАВЧАННЯ У СИСТЕМІ ВИЩОЇ ЮРИДИЧНОЇ ОСВІТИ У США

Останнім часом проявляється тенденція до зміни пріоритетів у оцінці професіоналізму і конкурентоспроможності фахівців, що спонукає вітчизняних науковців на вивчення досвіду країн, що є світовими лідерами у наданні якісної вищої освіти. Варто відзначити, що система вищої юридичної освіти США – одна із найбільш передових в контексті використання активних форм і методів навчання та інноваційних технологій у підготовці майбутніх правників. Вивчення і упровадження позитивного досвіду організації навчання на юридичних факультетах США стає однією з умов оптимізації освітнього процесу підготовки фахівців юридичних спеціальностей в Україні.

Питання сучасних підходів до організації навчання у системі вищої юридичної освіти у США стали предметом досліджень багатьох зарубіжних вчених (Д. Баренбойма, Д. Розенталя, П. Джекобсона, Ф. Альтбаха та інші.). У вітчизняній літературі протягом довгого часу дана проблема не була належним чином висвітлена. Нині зарубіжний досвід підготовки в галузі юриспруденції викликав значний інтерес ряду дослідників, до числа яких належить В. Бігун, А. Джуринський, А. Соламагін, М. Твердинін та інші. Проте, найчастіше подібного роду дослідження присвячені загальній характеристиці юридичної освіти. Водночас слід відзначити, що не достатньо проаналізовані специфічні методи, якими послуговуються американські викладачі в процесі підготовки правників. Тому **метою нашої статті** є аналіз сучасних підходів до організації навчання у системі вищої юридичної освіти США, зокрема базових технологій, форм і методів.

Підготовка фахівців у галузі юриспруденції у цій країні має ряд особливостей, зокрема, традиційні, усталені форми і методи навчання та сучасні освітні технології тісно поєднуються у навчанні.

У процесі свого історичного генезису методика викладання у вищій юридичній школі США зазнала істотних змін, надаючи все більшу перевагу практичній підготовці. Практична спрямованість академічної освіти і принцип „корисності” завжди мали провідне значення у процесі викладання. І сьогодні у зв'язку із збільшенням масиву інформації та поглибленням міжнародних зв'язків, головним в освітньому процесі став

розвиток аналітичних здібностей студентів, а не заучування нормативного тексту [1, с. 41].

Втім, незважаючи на практичну спрямованість, належна увага в навчальному процесі приділяється теоретичній складовій і традиційним методам. Як зазначають американські вчені, професор Р. Вудз і С. Фридланд, які активно займалися розробкою даної теми, форма лекційних занять не втратила з часом своєї актуальності у правових школах. Однак, на відміну від класичної монотонної лекції, лекційні заняття в американських школах права більш схожі на активну співбесіду викладача з аудиторією. Значного поширення набули гостьові лекції, які проводяться практикуючими адвокатами, судьями, співробітниками провідних юридичних компаній.

Втім найбільш популярною формою роботи в американській системі юридичної освіти залишається семінар. В цілому семінарські заняття орієнтують учнів на прояв більшої самостійності в навчально-пізнавальній діяльності, сприяють закріпленню їх знань на практиці, оскільки в ході семінару поглиблюються і систематизуються знання, отримані в результаті самостійної роботи над першоджерелами, документами, додатковою літературою.

Слід зазначити, що основними дидактичними завданнями семінарських занять в системі вищої юридичної освіти США є:

- розвиток професійного мислення студентів;
- оволодіння вміннями та навичками постановки і вирішення професійних проблем;
- оволодіння мовою права, навичками оперування категоріально-понятійним апаратом правознавства;
- формування вміння аргументовано відстоювати свою точку зору;
- поглиблення, систематизація, закріплення і контроль за знаннями [2, с. 64].

В США в залежності від основної цільової установки семінари поділяються на три види:

- семінар для поглибленого вивчення певного навчального курсу, тематично міцно пов'язаний з матеріалом цього курсу;
- семінар для ґрунтовного опрацювання найбільш важливих і типових в методологічному відношенні тем курсу або однієї теми;
- семінар дослідницького типу для наукової розробки окремих актуальних проблем.

Останнім часом широко використовуються практичні заняття, як необхідний елемент навчального процесу в системі вищої юридичної освіти. Їх мета полягає в поглибленні, розширенні, деталізації досліджуваного матеріалу, оволодінні професійно значущими вміннями і навичками.

Практичні заняття націлені на оволодіння професійними уміннями, навичками застосування правових норм у конкретних ситуаціях. Семінар зорієнтований більше на теорію, оволодіння теоретичним матеріалом, а не на застосування отриманих знань на практиці. Семінарські заняття призначені для поглибленого вивчення певної дисципліни, оволодіння методологією наукового пізнання.

В американській системі юридичної освіти важко провести чітку грань між семінарськими і практичними заняттями, тому що найчастіше вони носять змішаний, інтегрований характер. Основою юридичної освіти в США залишається „case study” метод, введений К. Лангделлом в 1870 р. Даний метод навчання заснований переважно на аналізі прецедентів і рішень апеляційних судів. А опрацювання законодавчого та адміністративно-правового матеріалу допомагає аналізувати конкретні прецеденти [3, с. 170].

Досить часто в рамках практичного заняття передбачається розгляд судової справи – гіпотетичної або взятої із реальної практики. В ході такого заняття студенти повинні повністю відтворити функції учасників процесу: пред'явити, дослідити і обґрунтувати докази, заявити процесуальні клопотання, надати аргументи, тощо. Після закінчення першого курсу студенти в присутності викладачів влаштовують показовий інсценований судовий процес.

Проведений теоретичний аналіз особливостей організації навчання у вищій юридичній школі США переконує, що теорія права вивчається не заради знання самої теорії, а заради практичного її застосування. На захист „практичного підходу” в юридичній освіті виступає відомий американський вчений-правознавець П. Джой, який вірно зауважив, що практичне навчання – один з найдієвіших засобів отримання студентами професійних навичок. Даний метод спрямований на розвиток професійного мислення, аналітичних здібностей і логіки та полягає у тому, що до заняття студент повинен ґрунтовно підготуватися, ретельно вивчити судову справу, переглянути історію подібних розглядів із джерел судової практики та ознайомитися з іншими необхідними юридичними джерелами. Професор в цьому випадку відіграє роль наставника: він ставить запитання, стимулюючи розумову активність студента. Заняття проходить у формі активної дискусії з обговореннями і суперечками. Відповідаючи на запитання педагога і вибудовуючи власні логічні міркування, студент в кінцевому результаті приходять до правильного рішення. Професор акцентує увагу студентів на деталях ситуації, змінюючи деякі факти, щоб студенти могли прийти до рішення, відмінного від того, яке було винесено суддями. Кожному учаснику занять доводиться постійно стежити за ниткою міркувань педагога і бути готовим виступити зі своєю позицією. Крім того, цей метод – відмінна основа для розвитку навичок публічних виступів.

Аналіз праць американських вчених Д. Уайта і Е. Мерца переконав, що навчання на старших курсах юридичної школи і в магістратурі

вимагає від студентів самостійності у підготовці до занять, внаслідок чого кількість лекційних годин поступово скорочується. Детальне вивчення матеріалів справи, законів та додаткової літератури – обов'язкова умова успішної освітньої взаємодії викладача і студента при обговоренні питань, які виносились на самостійне опрацювання. Відкриті дискусії та виступи з доповідями стають основною формою роботи на старших курсах.

Отримання ступеня магістра юридичних наук (LLM) в США передбачає процес подальшого професійного росту і вдосконалення. Науково-дослідна робота, якою займаються студенти на даному етапі підготовки, займає більшу частину їх вільного часу. Обов'язковою умовою для студентів LLM програми є участь у конференціях та підготовка наукових статей.

В процесі самостійної роботи студенти ґрунтовно вивчають рекомендовані правові джерела. Знання, отримані із цих джерел в подальшому обговорюються на практичних заняттях і семінарах. Також аналізуються матеріали судових справ, складаються юридичні документи або проекти правових документів з урахуванням досліджуваної тематики.

Арсенал методів американської юридичної школи постійно поповнюється сучасними освітніми технологіями, методами і формами організації навчання з метою підвищення ефективності освітнього процесу та розвитку професійно і соціально компетентної особистості фахівця (технологія „критичного мислення”, особистісно орієнтованого навчання, технологія проектної діяльності, дискусії, тощо).

В центр уваги ставиться особистість студента. Сама ж концепція особистісно, або гуманістично орієнтованого навчання, в США існує давно. Важливо зазначити, що зарубіжні та вітчизняні концепції особистісно орієнтованого навчання мають спільний фундамент, спираючись на гуманістичну психологію К.Роджерса. Проте в американській моделі акцент робиться головним чином на розвиток „людини вільної, що створює своє „Я” і відповідає за нього”. При вирішенні завдань підвищення рівня професійної підготовки особлива увага приділяється інтелектуальному, моральному, культурному розвитку, професійному зростанню і творчій самостійності майбутнього фахівця. Виходячи з цього, підготовка фахівця-професіонала ґрунтується на розвитку у нього прагнення до осмислення і прогнозування майбутнього і розуміється як результат досягнення максимального соціального статусу та рівня знань і визначення майбутнім юристом своєї ролі у соціумі, досягнення максимальної професійної майстерності. Такий стан справ пояснюється вільним, демократичним середовищем американської освіти.

Підготовка фахівців у правовій сфері США проводиться в руслі гуманістичної (особистісної) освіти. Серед базових методів у рамках особистісно-орієнтованої освіти в США виділяють: 1) діалог як особливе

дидактико-комунікативне середовище, що забезпечує суб'єктивно-сміслову спілкування, 2) професійно-рольові ігри і залучення студентів у вирішення реальних завдань.

В американських юридичних школах передбачається робота студентів з автентичним матеріалом і першоджерелами. Це також допомагає реалізовувати особистісно орієнтований підхід. Студенти юридичних шкіл США вивчають правові джерела, але це – переважно самостійна робота. Аналіз юридичної літератури, навчальних матеріалів і першоджерел виступає підготовчим етапом до основної роботи на заняттях, що проводиться у формі ділової гри, дискусії або практикуму. Викладачі американських юридичних шкіл переконані, що знання, отримані в процесі власних роздумів і переживань, забезпечують ініціативно творчий рівень їх засвоєння. Застосування активних методів навчання підвищує ефективність навчального процесу [4, с. 81].

Навчальні судові процеси в американських юридичних школах мають два методичних призначення, виступаючи, з одного боку, ефективним засобом навчання, а з іншого – однією з форм контролю отриманих знань. Таким чином, дана організація роботи вимагає від студента певного рівня теоретичної та практичної підготовки. Саме тому навчальні судові процеси в американських юридичних школах проводяться, як правило, наприкінці кожного навчального семестру або академічного року навчання.

Підготовка до ділової гри передбачає спільну роботу викладача та навчальної групи, в рамках якої обговорюються цілі, завдання навчального заняття і вирішуються деякі організаційні питання. Основна частина ділової гри передбачає інсценування обраної ситуації. Обов'язковими учасниками цього заняття повинні бути фахівці, які консультують під час гри, і експерти-спостерігачі, що дають оцінку учасникам. Як правило, в якості журі-суддівства запрошують практикуючих адвокатів і суддів.

Заключний етап включає аналіз і обговорення результатів проведення заняття. Оцінюються сильні і слабкі сторони виступу кожного студента. Елемент самоаналізу відіграє також важливу роль у підготовці майбутніх фахівців. Студентів вчать аргументувати свою точку зору, аналізувати та узагальнювати отриману інформацію.

На основі аналізу системи академічної підготовки фахівців у галузі права були визначені основні принципи компетентнісного підходу, яких дотримуються в системі юридичної освіти:

- 1) отримання освіти для життя, для успішної соціалізації в суспільстві та практичного застосування отриманих навичок у професійній діяльності;
- 2) оцінювання для забезпечення можливості навчитися самим планувати свої освітні результати і удосконалювати їх в процесі постійного самоконтролю та саморозвитку;

3) застосування різноманітних форм організації самостійної, осмисленої діяльності студентів на основі власної мотивації та відповідальності за результат.

Ураховуючи, що одним із важливих компонентів професіоналізму є професійна самосвідомість особистості актуальною проблемою залишається розробка теоретичних і практичних підходів до способів і методів розвитку професійної самосвідомості майбутніх фахівців у галузі права.

Професійна самосвідомість взаємопов'язана з набутими професійними знаннями і уміннями, особистісно-професійним розвитком, визначає успішність діяльності і суб'єктивну задоволеність нею. Тож одним із головних ресурсів для формування професійної самосвідомості майбутнього спеціаліста у галузі права виступають розвиваючі технології та сучасні підходи, які орієнтовані на саморозвиток, самоактуалізацію, самопізнання і самореалізацію особистості, і на цій основі формування професійної компетентності, що дозволяє нестандартно вирішувати професійні завдання і досягати у майбутньому високої ефективності праці.

Принципово новий підхід до навчання започаткувала „конструктивістська дидактика”, технологія „критичного мислення” (critical thinking), проектно-дослідницький метод та організація різноманітних форм діалогу і дискусій [5, с. 47].

Серед методів компетентнісного навчання в системі юридичної освіти США слід виділити проектно-дослідницький метод (project method).

Важливість дискусій в умовах навчання праву не ставиться під сумнів. Педагогічна значимість занять-дискусій визначається головним чином їх ефективністю і глибиною впливу на учнів. Прийнято вважати, що відкриті диспути формують основні професійні якості майбутнього юриста. Більше того, дискусійні обговорення – це необхідний компонент не тільки лекційних занять, але і проектів, рольових ігор і практичних занять. Таким чином, до найбільш значущих дискусійних методів належать: „круглий стіл”, панельна дискусія чи засідання експертної групи, форум, дебати і судові засідання.

У рамках „круглого столу” проводиться бесіда, в якій бере участь невелика група студентів. У середині дискусійної групи відбувається обмін думками із порушеного питання. Панельна дискусія передбачає обговорення наміченої проблеми всіма членами експертної групи із подальшим поданням власної позиції кожного з обговорюваного питання. При цьому кожен студент виступає з повідомленням, яке не повинно переростати в тривалу промову. На відміну від панельної дискусії, форум не обмежується виступами лише членів експертної команди. В ході обговорення група обмінюється думками із аудиторією.

Дебати також широко використовуються як обговорення, побудоване на основі фіксованих виступів учасників. Судові засідання,

як було зазначено раніше, проходить у формі моделювання судового слухання справи.

У цілому використання дискусій і різних прийомів обміну думками в групі дозволяє створити умови, в яких студенти набувають різні комунікативні вміння, привчаються працювати самостійно, задавати собі і іншим питання, викладати свою точку зору, аргументуючи її, вчать вислуховувати думку інших, критично ставитися до думки опонента. Слід також зазначити, що судові інсценування, навчальні диспути та інші форми роботи супроводжуються мультимедійними демонстраціями.

Використовуються у ході навчання і комп'ютерні технології. Показовими в цьому відношенні є Power Point – презентації з відеофрагментами із відомих американських художніх фільмів професійної тематики. Комп'ютерні презентації допомагають студентам реально оцінювати події, що відбуваються в максимально наближених до життя ситуаціях.

Процес навчання в США настільки комп'ютеризований, що в більшості юридичних вузів, що отримали назву „клікабельних” (від англ. „clickable” – активізується клацанням миші), для студентів доступні: електронні підручники та статті, предметно-орієнтовані середовища, правові тренажери, контролюючі програми, бази даних, навчальні довідники. В кожному вузі функціонують електронні бібліотеки. З метою економії сил і часу проведена повна комп'ютеризація освіти [6, с. 284].

Використання Інтернет-ресурсів та комп'ютерних технологій в юридичній освіті давно стало нормою. Таким чином, використання комп'ютерних та Інтернет-технологій підвищує ефективність процесу навчання. Гнучкість використання гіпертекстових і мультимедійних вставок на електронних носіях інформації сприяє більш наочному сприйняттю матеріалу і його глибокому розумінню. Однак необхідно розуміти, що сама по собі комп'ютерна техніка, а також пов'язані з нею навчальні можливості не можуть виступати абсолютною запорукою ефективності надання освіти. Дієвість та ефективність використання технічних засобів залежить від того, наскільки методично грамотно вони вводяться в навчальний процес для будь-якого рівня навчання.

Підсумовуючи вищесказане, слід зазначити, що специфіка юридичної професії багато в чому визначає вибір форм і методів навчання, спираючись, з одного боку, на принцип „корисності” і практичний досвід, а з іншого, – враховуючи традиційну методику навчання. У навчальному процесі юридичних шкіл оптимально поєднуються традиційне навчання і сучасні освітні технології в руслі особистісно орієнтованого та компетентнісного походів до освіти.

Використання традиційних активних методик, дискусій, дослідницьких та евристичних методів навчання, таких як case-studies і дискусійний метод, в рамках лекційних, семінарських і практичних занять спрямоване на формування у студентів самостійності мислення і логічного прогнозування розвитку тої чи іншої справи. Практична

спрямованість навчання в правових вузах сприяє розвитку необхідних умінь і навичок і готує студентів до майбутньої професійної діяльності.

Таким чином, як ми могли переконатись, сучасні підходи до організації підготовки правників у США спрямовані на розкриття внутрішнього потенціалу фахівця з метою розвитку його професійної самосвідомості, властивостей і якостей, що сприяють досягненню високого рівня особистісно-професійного розвитку.

Загалом дослідження сучасних підходів організації підготовки фахівців юридичних спеціальностей у США може стати важливим кроком для підвищення якості юридичної освіти в Україні.

Список використаної літератури

1. Баренбойм П. Д. Юридическое образование в США: организация и социальная функция / П. Д. Баренбойм, Н. Н. Деев // Правоведение. – 2006. – № 1. – 346 с. **2. Войтик А. А.** Обучение студентов практическим навыкам работы юриста: учеб. пособие для юрид. клиник / А. А. Войтик, Т. В. Наумович, К. Л. Томашевский ; под ред. С. А. Балашенко. – Минск : Интегралполиграф, 2007. – 143 с. **3. Джуринский А. Н.** История зарубежной педагогики / А. Н. Джуринский. – М. : ФОРУМ-ИНФРА, 2008. – 123 с. **4. Каверина Э. Ю.** Особенности современных программ высшей школы США / Э. Ю. Каверина // США и Канада: экономика, политика, идеология. – 2005. – №10. – 112 с. **5. Саломатин А. Ю.** Юридическое образование в США: История и современность / А. Ю. Саломатин // Правоведение. – 2007. – № 4. – 113 с. **6. Твердынин Н. М.** Привлечение Интернет – технологий в образовании: плюсы и минусы / Н. М. Твердынин // Социально-гуманитарные знания. – 2008. – №4. – 218 с.

Архипова С. П., Роскопина Ю. О. Сучасні підходи до організації навчання у системі вищої юридичної освіти у США

Стаття присвячена сучасним підходам до організації освітнього процесу, розкриттю базових технологій, форм і методів навчання у системі вищої юридичної освіти США, аналізу передових технологій та їх впливу на якість надання юридичної освіти.

Ключові слова: особистісно орієнтоване навчання, дискусія, круглий стіл, судовий процес, компетентнісний підхід, дебати, аналіз, самостійна робота.

Архипова С. П., Роскопина Ю. О. Современные подходы к организации обучения в системе высшего юридического образования в США

Статья посвящена современным подходам к процессу образования, раскрытию базовых технологий, форм и методов организации обучения в системе высшего юридического образования США, анализа передовых технологий и их влияния на качество предоставления юридического образования.

Ключевые слова: личностно ориентированное обучение, дискуссия, круглый стол, судебный процесс, компетентностный подход, дебаты, анализ, самостоятельная работа.

Arhupova S. P., Roskopina J. O. Basic technology, forms and methods of teaching in higher legal education dollars

The authors elucidate the underlying technologies, forms and methods of teaching in higher legal education United States, analysis of advanced technologies and their impact on the quality of legal education.

Key words: personality-oriented education, discussion, round table, trial competence approach, debate, analysis, independent work.

Стаття надійшла до редакції 29.07.2012 р.

Прийнято до друку 31.08.2012 р.

УДК 373.134(73):316

О. П. Бартош

**ДО ПРОБЛЕМИ ПІДГОТОВКИ
МАГІСТРІВ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ У США**

Соціальна робота досить сильно розвинена в багатьох західних країнах: США, Великій Британії, Бельгії та ін.

На сьогодні в США університетами та школами соціальної роботи пропонується понад 300 програм підготовки бакалавра соціальної роботи та понад 100 програм на ступінь магістра соціальної роботи [1].

Проблема підготовки соціальних працівників у США стала предметом дослідження зарубіжних учених (М. Баркер, Р. Віттінгтон, М. Доуел, Ч. Казетта, А. Кадушкін, А. Мінахан, Дж. Районд, С. Шардлоу, Ф. Шервіш, Б. Шіфор), а також українських науковців (Л. Віннікова, В. Поліщук, Н. Собчак, В. Тименко, С. Шпенік та ін.).

Метою нашої статті є розглянути особливості підготовки магістрів соціальної роботи у США.

Навчання в магістратурі триває два роки, якщо студенти навчаються за повним тижневим навантаженням, і чотири – за неповним. Перший рік присвячується поглибленому вивченню теорії і практики соціальної роботи. Особливо поглиблено здійснюється вивчення спеціалізованих предметів – соціальної політики, соціальної економіки, соціального права, соціальної психології, геронтології, методів соціальної роботи. Другий рік використовується для спеціалізації та вдосконалення рівня фахової підготовки на практиці.

При оволодінні магістерськими програмами широко використовується варіативний підхід, який дає право досвідченим соціальним працівникам